

Csík György:

„Tanítás és nevelés egy felvidéki református lelkész szemszögéből.”¹

A XX. század közepétől kezdték hirdetni, hogy a vallásos, idealista, antik kultúra túl egysíkú, sikertelen és elmaradott. Ma a XXI. század elején rádöbbenünk, hogy ennek az igaztalan kijelentésnek és lépései megvalósításának következtében „emberiességből” nagy deficit keletkezett a mai generációk életében. Gyermekeinkből részben hiányzik az igaz, a szép, a jó és a szent ismerete és tisztelete. A családból hiányzik a kultúra, a tisztelet, a megbecsülés és a szeretet megélése. Jellemző azonban a kommunikáció hiánya, a gátlástalanság és jelen van a státuszkülönbségből adódó feszültség, a trendkövetés. Az „Y” szülő és a „Z” generáció életéből hiányzik a tudomány, a művészet, az erkölcs és a vallás. A tanító és a lelkész sok esetben jellemtelenséggel és ürességgel találkozik. Szeretném azonban leszögezni a már ismert tény, hogy a jellemet a humán tudomány biztosítja és alakítja. A hit oldaláról megközelítve ennek a tudománynak megismerését pedig a Biblia, mint több ezer éves tudás tárháza biztosítja. Mindebből kiderült, hogy nagy szükségét látjuk újra tanulni és tanítani mindazt, amit szüleink, nagyszüleink még tudtak a Bibliából, Istenről és a hitről. S úgy, mint a tanár és tanító, akik az önértékek és eszközértékek újrateremtésén dolgoznak, bizonyos formában a vallásoktató lelkész és katechéta is ezt teszik. Ezért tartom fontosnak az iskolai hitoktatást, mert a fentebb említett deficiteken valóságosan ez jogosult segíteni.

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház több mint 90 éve létezik különálló egyházként. Amikor a trianoni döntés nyomán, több mint 220 000 református került Csehszlovákiához, egyházunkban 449 magyar, 12 vegyes és 31 szlovák nyelvű gyülekezet létezett. Ezt azért tartom fontosnak elmondani, mert akkor minden egyes anyaegyházközségünknek saját fenntartású református elemi népiskolája volt. Vagyis 100 évvel

ezelőtt még tájainkon is létezett református egyházi közoktatási rendszer. Ezt a II. világháború utáni kommunista ideológia számolta föl végérvényesen, s ma, a rendszerváltás után 25 évvel van 100 000 református a Felvidéken, összesen 187 anyaegyházközségben és 130 leányegyházközségben. Ha a két világháború közötti viszonyokat a mára tudnánk átvetíteni, akkor most elmondhatnám, hogy legalább 250 iskolát tartunk fenn. Az igazság az, hogy a kommunista rontás következtében jelenleg – írd és mondd – 5 alapiskolánk és 2 gimnáziumunk, vagyis összesen 7 darab egyházi iskolánk van. Teljes felépítésű, vagyis 1-9 alapiskolánk (általános iskolánk) működik Alistálon, Rozsnyón és Vajánban. Érsekkétyen és Martoson alsó tagozatos iskolánk van, Rimaszombatban teljes általános iskolánk és gimnáziumunk, Léván pedig klasszikus 4 évfolyamos gimnáziumunk működik. Ez a jelenlegi református iskolahálózatunk.

Lelkészeinknek iskolai oktatói-nevelői tapasztalatai azonban vannak, mert Szlovákiában is helyet kapott a hittanoktatás az állami és önkormányzati fenntartású iskolákban. A mindennapi gyakorlat szerint azokon a településeken ahol van állami iskola és szervezett református gyülekezet is, ott a lelképásztor heti rendszerességgel tartja a hittanórákat az iskolában. Itt is szeretnék azonban néhány statisztikai adattal is szolgálni:

Ebben a tanévben a református egyházunknak 389 állami iskolával van kapcsolata a hittanoktatás miatt. 86 alsótagozatos-, 187 teljes szervezettségű- és 116 középiskolában tanítunk református hittant.

A 2014/15-ös tanévben – országos adatok szerint – összesen 2 505 fiú és 2 622 lány, azaz 5 124 diák jár református hittanra Szlovákiában. Ez azért érdekes szám, mert a legutóbbi népszámlálási adatok 98 000 reformátust mutattak ki az országban. A hitoktatásban tehát a reformátusok mintegy 5%-át éri el az egyház. Ennél természetesen többen vannak az iskoláskorú gyermekek, de már itt kezdődnek a problémáink, hogy a hittan kötelezően választható tantárgy és mellette sokan választják az alternatívaként felkínált etikát. Hadd mondjam el, hogy több állami iskolában az oktatási intézmény vezetése nem érdekelt a hittanok népszerűsítésében, mert hittanórát csak szakképzett katechéta, vagy lelképásztor taníthat. Etikát viszont bármelyik tanár oktathat.

A diáklétszámok csökkenése osztályszám-csökkenést eredményez sok helyen, s ennek következtében pedagógusokat kellene elbocsátá-

¹ A 2015. október 21–22-én, Győrben, a XIX: Apácai Napok nemzetközi tudományos konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

ni. Sok helyen éppen az etika óra az, ami biztosítja egy-egy tanár heti óraszámát. És természetesen az iskolák vezetői inkább a belső kollégákat szeretnék megtartani, mintsem a külsős óraadó lelkészt, vagy a katechéta kedvében járni. Ugyancsak folyamatos problémát jelent a hittanosok összevonása. Ebben a tanévben csupán 1 215 diákunk tanulja a református hittant a neki megfelelő évfolyamban. Ez ugye a hittanosok 23 %-a. A többiek összevont évfolyamokban, összevont csoportokban tanulják a hittant. Nem egyedi eset az sem, hogy pl. egy csoportba van összevonva az egész alsó tagozat. Abban a gyülekezetben, ahol magam is szolgálok, Tanyon, az alsó tagozatos hittanosaim 2 csoportba vannak összevonva. Az összevont csoportokban való hittanoktatásból a didaktikai kihívásokon túl még legalább 3 jelentős probléma fakad:

1. a megfelelő taneszközök, tankönyvek, munkafüzetek kérdése;
2. a tananyag összeállításának problémája;
3. a hittannak, mint tantárgynak a tekintélye, más nevelési tantárgyakhoz viszonyítva.

1. A hittankönyvek kapcsán el kell mondani, hogy éveken keresztül nem volt hivatalosan elfogadott református hittankönyv Szlovákiában. Zömében a magyarországi hittankönyveket használtuk, illetve oktatófüggő volt a dolog: mindenki azt használta hittanra, amit éppen tudott. Nincsenek olyan hittankönyvek, amelyek az összevont csoportok számára használhatók lennének. Nem is lehet ilyet elvárni, vagy készíteni, mert az évfolyam-összevonások – a hittanosok létszámával összefüggésben – szinte minden iskolában másképp történnek.

2. Az évenként és iskolánként változó összevont évfolyamokra lehetetlen egy egységes egyházi tananyagot összeállítani. Az összevonások miatt az a gyakorlati tapasztalatunk, hogy nem tud egységes lenni a református hitoktatás. Egy általános iskolából kikerülő református diák mást tud az egyik és mást a másik iskolából kikerülve. El sem merem képzelni, hogy milyen eredményt mutatna fel egy országos általános tudásszint-mérés hittanból, ha egyáltalán lenne ilyen.

3. Az összevonások miatt a tanulók is másképp viszonyulnak a református hittanórához. Nincs tankönyv, nincs munkafüzet, inkább beszélgetős és könnyedebb órának tartják a hittant. Ez alapján véve nem

is baj, de a hozzáállásban már problémát okoz, mert a hittannak annyi tekintélye sincs, mint a tornaórának. Arra ugyanis legalább a tornafelkészítést el kell vinni... Vannak azonban ez ügyben is egyházunkban kezdeményezések, ennek a helyzetnek az orvoslására. Például a Pozsonyi Református Egyházmegye közgyűlése 2015 októberében mondta ki, hogy az egyházmegyéink illetékességi területén – az általunk elért 66 állami iskolában – a magyarországi Református Pedagógiai Intézet legújabb kiadású hittankönyveit és munkafüzeit fogadják hivatalosnak és ezt szerezte be az egyházmegye, így nálunk valamelyest elindult a hitoktatás egységesítése. De ez – egyelőre még – nem általános az egész egyházunkra nézve.

Hadd szóljak röviden a hitoktatókról is. A 90-es évek első felében egyházunk Kassán indította el a katechetikai szemináriumot, amit nem ismert el a csehszlovák, majd a szlovák állam sem. 1994-ben indult el Komáromban a Calvin János Teológiai Akadémia, ahol ugyancsak katechétaikat, majd később lévitákat és lelkipásztorokat is képeztünk. Végzettségüket – akkreditáció híján – ugyancsak nem ismerte el a szlovák állam.

2006-ban, már a komáromi Selye János Egyetem szervezésében hirdettek meg egy posztgraduális képzést, kimondottan lelkipásztorok számára, hogy megszerezzék az ún. pedagógiai minimumot. Ekkorra a szlovák oktatásügyi kormányzat olyan szabályozást vezetett be, hogy hittant is csak szakképzett pedagógus taníthat. Lelkészeink lelkészi oklevele – az állam szerint – nem volt elégséges az iskolai hitoktatáshoz. Ma a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara már mesterképzés szintjén tudja képezni mind a lelkipásztorokat, mind a katechétaikat. A lelkipásztorok esetében a hitoktatás többletmunkának számít a gyülekezeti szolgálatuk mellett. A katechéta viszont éppen ellenkező helyzetben vannak. Csak református hittanórákból nem tudnak megélni, az egyház nem tudja őket alkalmazni. Elvétve találunk példát arra nézve, hogy egy-egy iskolában nem a helyi lelkipásztort, hanem egy külsős, úgymond óraadó katechéta alkalmazna az iskola igazgatósága.

A lelkipásztorok jelenléte az iskolai hitoktatásban missziós jellegű szolgálat is. A heti 1 hittanóra bár kevés, de mégis folyamatos kapcsolatot jelent a gyülekezet és a gyermekek, fiatalok – s rajtuk keresztül a szülők – irányába is. Erre építeni tud a lelkipásztor a gyülekezetépítő

munkájában is, hiszen a gyülekezeti ifjúsági munka és katechézis megalapozása már az állami iskolák hittanóráin zajlik. Egyházunkban nincs egyértelmű szabályozása annak, hogy a hitvallásra, vagyis a konfirmációra való felkészítés hol történjen. A konfirmációs előkészítés két évig kell, hogy tartson, de ezt meg lehet oldani a gyülekezet területén és az iskolai hitoktatás keretében is. A lelkipásztor megjelenése az iskolában önmagában is előny és pozitívum. Tapasztalataim szerint a lelkipásztor iránti tisztelet kicsit nagyobb, mint a pedagógusokkal szembeni tisztelet. A gyermekek – főleg a falusi környezetben – otthonról még nyomokban hozzák magukkal az egyház és az egyházi emberek iránti természetes tiszteletet. A hittanóra tartalmát nézve is kicsit más, mint a többi tanóra. A fegyelmzés kérdése így a lelkipásztorok személyén keresztül más, mint a többi tanóra esetében. Jelentős eltérés az, hogy a hittan nem osztályozott tantárgy. A bizonyítványba is csak annyi kerül be, hogy: abszolválta a hittant. Az órákon a hitoktató dönti el, hogy jegyekkel értékel-e vagy sem. Ez a helyzet azt eredményezi, hogy a jobb képességű és a gyengébben teljesítő diákok között nincs akkora szakadék, mint például a magyar, vagy a matematika esetében. Kiegyenlítettebb az osztályközösség és valójában a hittannak így nemcsak lexikális ismeretátadó, hanem közösségformáló jellege is van. A lelkipásztori pálya is lassan elnöiesedik, de egyelőre – arányaiban – még mindig több a férfi a lelkipásztorok között, mint a pedagógusok között. Ennek is érezhető hatása van az osztályközösségre nézve.

Egy gondolat erejéig kitérnék a lelkipásztor iskolai jelenlétére. Ugyancsak a személyes tapasztalataim alapján mondom, hogy a pedagógus kollégák részéről is pozitív visszajelzéseket kapunk. Egy-egy hittanóra után, ahol könnyedebben, de mégis lelki dolgokkal foglalkozunk, azt mondják a tanárok, hogy könnyebb a tanulókkal a következő órán foglalkozni. Ez a hitoktatásnak már olyan dimenziója, amit nem tudunk egzakt módon kiértékelni sem tantárgy-pedagógiai, sem didaktikai szempontok alapján. Erre mondjuk azt, hogy a Szentlélek munkája.

Az iskolai hitoktatásban negyed százados tapasztalat áll mögöttünk. A hiányosságainkról már szóltam, de szeretnék beszélni a pozitív tapasztalatainkról is.

1. mára már megfogalmazódott, hogy égető szükség van egy átgondolt hittanoktatási koncepcióra. Szlovákiában az a helyzet, hogy a hit-

oktatás tanrendjét az iskolaügyi minisztérium hagyja jóvá. Egyházunk kidolgozta és a minisztériumban jóváhagyatta a református hittan tanrendjét. Elméletileg ezt kell betartani minden iskolában. A gyakorlatban azonban ez nincs így. Mostanra érett meg a helyzet arra, hogy a hittanok egységesítéséről egyre inkább beszélnek az egyházon belül. Ebben belátható időn belül lépni fog az egyházunk.

2. fontos tapasztalat, hogy a hitoktatást Szlovákiában megállapodások szabályozzák. A római katolikus egyház hitoktatását a szlovák állam és a Vatikán közötti államközi szerződés szabályozza, s ugyanennek a szerződésnek van egy változata – egy aláírt megállapodás – az állam és a többi regisztrált egyház között. Ez egyebek között kimondja, hogy a hittanórák esetében nem kell figyelembe venni a minimális diáklétszámot egy-egy évfolyamban. Tehát 1 elsőnek is lehetne külön órát tartani. Ezzel a lehetőséggel azonban nem élnek az iskolák, hiszen az órák bontása jelentős szervezési nehézségekkel jár. Egy felekezeti vegyes osztályt ugyanis több részre kellene osztani: külön a református, külön a katolikus hittanosokat és még az etikusokat is. Ezt a többletfeladatot csak kevés iskolában vállalja fel az igazgatóság. Viszont nekünk nem szabad lemondani az összevont évfolyamok szétbontásának lehetőségéről. Ebben még sok tennivaló áll előttünk.

3. a 25 év tapasztalatáról szólva, most jó lenne olyan adatokkal szolgálnom, hogy a hittanosok hány százaléka találta meg a helyét a gyülekezetekben: lett aktív egyháztag. Ilyen méréseink azonban nincsenek. Az viszont tény, hogy a valamikori hittanos szülők gyermekei, döntő többségben ugyancsak a hittant választják és nem az etikát. Vagyis a tapasztalataink olyanok, hogy a gyermekeiknek is szeretnék megadni azt, amit ők kaptak. Ez a gyülekezeteink szempontjából is fontos, hiszen ez egy visszavezető út az egyházba, hogy megtalálják helyüket egy olyan közösségben, ahol jól érezhetik magukat.

4. ehhez kötődik a következő tapasztalat is: nem biztos, hogy a tananyag marad meg a hittanosokban, hanem sokkal inkább a hittanórák lelkisége. Szívesen emlékeznek az egykori diákok az énekekre, játékokra, és főleg a beszélgetésekre. Talán ez az a pont, amiben rá kellene erősíteni és főleg a felső tagozaton, s a középiskolákban inkább az ifjúság lelkigondozása irányába kellene elmozdítani a hittanórák tartalmi részét.

5. ezzel összefüggésben a hitoktatók képzésében, pontosabban a felkészítésükben is változtatni kellene. Vagyis nemcsak a tananyag jó átadására felkészíteni a hitoktatót, hanem arra, hogy gyermek- és ifjúsági lelkigondozói kompetenciákkal is bírjon a hitoktató.

Végezetül két témát szeretnék érinteni. Az első: egy református lelkipásztor szerepe egy felvidéki kis iskola életében. A második: mit jelent kettős kisebbségben élni és tanulni?

A lelkipásztor jelenléte az iskolában az egyház jelenlétét jelenti. Személyében egy a szokásostól és megszokottól eltérő értékrend jelenik meg az oktatási intézményben. A tiszteletes bácsiban többen látnak és éreznek a diákok és a szülők, mint a tanító bácsiban, vagy a tanító néni-ben. Ez nem az emberi, vagy a pedagógusi képességekben jelenti a különbséget, mert ott vannak hiányosságaink, hanem sokkal inkább a lelkész személyében képviselt keresztyén értékeknek szól ez a tisztelet. És ez nem baj! Az egyre inkább szekularizálódó világban, a globalizációban egyre inkább érződik a stabil kapaszkodók szükségessége. A keresztyén egyháznak ilyennek kell lennie. Hadd fejezzem ki a mondanivalómat egy igével: „az ég és a föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el” (Mk 13,31). Manapság új világrendek kialakulásáról hallunk és folyamatosan tapasztaljuk a változást. Elmúltak a kiszámítható és biztos pontok az életből. A keresztyénség tanítása, a hit és a szeretet megélése azonban állandó. A tudás és ismeret változik, alakul, de a lélekben lakó dolgok mindig ugyanazok maradnak. És ezek segítik hozzá az embert ahhoz, hogy Istentől rendelt emberi feladatának és egyben emberi méltóságának is meg tudjon felelni. Így tud csak kisebb közösségében: családjában és nagyobb közösségében: a társadalomban is emberként megállni és megmaradni a tanuló. Nekünk tartással rendelkező, gerinces emberekre van szükségünk. Ehhez segít hozzá a keresztyéni erkölcs és értékrend. A hitoktatást ezért is tartom rendkívül fontosnak a társadalom szempontjából is.

S végezetül ki kell térnem a mi sajátos felvidéki helyzetünkre is, hogy mit jelent kettős kisebbségben élni. Miért is kettős ez a kisebbség? Magyaroként – Szlovákiában egy nem egész 10 százalékos közösséghez tartozva – eleve nemzeti kisebbségként éljük mindennapjainkat. A többségi nemzet pontosan tudja, hogy a mesterséges asszimilációt az iskoláink ellehetetlenítésével tudják felgyorsítani. Bizonyosan hallottak önök is az

új oktatásügyi törvényről, amely az iskoláink állami finanszírozását egy minimális diáklétszámhoz köti. Ez az ún. kvótarendszer a cca. 250 magyar iskolából cca. 170-et érint. (itt nincsenek pontos adataim). Évek óta nagy kihívás előttünk az, hogy a magyar gyerek magyar iskolába járjon. Felvidéken ugyanis még mindig sokakban él az a téves – kommunista propagandából itt maradt – gondolat, hogy a szlovák iskolába járó gyerekek majd jobban érvényesül az életben. Ennek nincsenek szociológiailag megalapozott bizonyítékai. Az egyháznak a nemzeti megmaradást is fel kell vállalnia. Ezt a hittanórán – éppen annak viszonylagos szabadsága miatt – könnyebben lehet megvalósítani, mint pl. a honismeret, vagy történelem órán, ahol a magyar gyerek szlovák szemlélettel írt tankönyvekből kénytelen tanulni.

A második kisebbségi aspektus a reformátusságunk. Szlovákiában a reformátusok számaránya nem éri el a 2 %-ot országos viszonylatban. A szlovákiai magyarok körében pedig 20-22%-ot teszünk ki. Létezik a természetes asszimiláció, amelynek következménye, hogy 20 év alatt 100 000 magyarral lettünk kevesebben Felvidéken. Érdekes látni azt, hogy ez alatt az idő alatt a reformátusok száma 10 000-rel csökkent. Tehát az arányokat tekintve, a reformátusok fele olyan mértékben asszimilálódnak, mint a többiek. Ez pedig nagy felelősséget helyez egyházunkra, s benne szolgálatunkra, így a hitoktatásra is. Ellenszélben szolgálunk, de az adatok azt mutatják, hogy nem hiábavaló a szolgálatunk.

Ha a református hitoktatás lehetőségében erősíteni tudunk, ha református, vagy egyáltalán az egyházi iskolahálózatunkat bővíteni tudnánk a Felvidéken, annak érezhető hatása lenne a magyar közösség megmaradására és gyarapodására is.

A Példabeszédek könyvében van megírva, hogy „neveld a gyermeket a neki megfelelő módon, még ha megöregszik, akkor sem tér el attól” (Péld 22,6). Azt hiszem ennek az igének az igazságát felekezeti hovatartozástól függetlenül valamennyien elismerik. Számunkra mindig az jelenti a nagy kihívást, hogy az éppen adott korban és az éppen aktuális társadalmi viszonyok között mi az a bizonyos „megfelelő mód”. Ezért tartom fontosnak ezeket a konferenciákat és ezt a mai lehetőséget is, hogy felvidéki református lelkipásztorként szólhattam Önök előtt. Hiszen valamennyien azt a bizonyos „megfelelő módot” keressük.